

О.В. Захарченко, канд. екон. наук, доцент

Одеська державна академія будівництва та архітектури

ОЦІНКА ТА ПРОБЛЕМИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ У СВІТІ

Постановка проблеми. Зміни, що відбуваються, призводять до величезної кількості позитивних та негативних тенденцій у світі. Результатом таких змін є зростання населення земної кулі, злидні, голод, забруднення навколишнього середовища, зменшення витрат на охорону навколишнього природного середовища, відсутність механізмів реалізації нормативно-правових актів з різних питань тощо. Таким чином, необхідною умовою сталого розвитку країн світу є використання досягнень науки і техніки, впровадження у виробництво інноваційних, енерго- і матеріалоощадних технологій, застосування безвідходних виробництв, підвищення добробуту населення, тощо, які можна об'єднати у три складові: економічну, соціальну та екологічну.

Як альтернатива сучасному незбалансованому розвитку, з'явилась концепція сталого розвитку. Розроблена на основі наукової обробки великого масиву емпіричного матеріалу, глибокого аналізу практики та синтезу нових знань, зазначена концепція отримала характер науково-теоретичного та політичного підґрунтя подальшого розвитку людської цивілізації.

Метою статті є оцінка сталого розвитку країн світу та проблем, що впливають на неї.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сьогодні, вклад у розвиток сталого розвитку зроблений такими відомими вітчизняними вченими як О.Г. Білорус, Б.В. Буркінський, В.І. Вернадський, М.А. Голубець, Л.С. Гринів, Б.П. Коробко, Ю.М. Мацейко, В.Г. Поліщук, В.Н. Степанов, С.К. Харічков В.Я. Шевчук та ін.; зарубіжними – А.А. Лейзеровіч, Р.В. Кейтс, Т.М. Перріс, Дж.М. Хулс та ін.

Вагомий внесок у розвиток даної концепції здійснили міжнародні організації та конференції – Міжнародна федерація інститутів перспективних досліджень, Римський клуб (з його знаменитою доповіддю «Межі зростання»), Міжнародний інститут прикладного системного аналізу, Міжнародна комісія з навколишнього середовища і розвитку, а в СРСР – Всесоюзний інститут системних досліджень, проведення в 1972 р. в Стокгольмі Конференції ООН з навколишнього середовища і створення Програми ООН з навколишнього середовища, в 1992 р. в Ріо-де-Жанейро

Конференції ООН (зустрічі на найвищому рівні керівників 179 держав) з найактуальніших загальнопланетних питань – довкілля і сталого розвитку.

Ще в сорокових роках 20 століття академік В.І. Вернадський звернув увагу на глибокі якісні зміни, що відбуваються на Землі під впливом людського розуму і виробничої діяльності людства, на глобальний характер інтелектуальних, інформаційних, екологічних і соціально-економічних процесів, пізнання яких і розумне керування якими вимагає тісної співпраці фахівців різних галузей науки і народного господарства [2].

Ряд теоретиків і прихильників сталого розвитку вважають його найперспективнішою ідеологією 21 століття і навіть усього третього тисячоліття, яка, з поглибленням наукової обґрунтованості, витіснить усі наявні світоглядні ідеології, як такі, що є фрагментарними, неспроможними забезпечити збалансований розвиток цивілізації [1].

У Політичній декларації, прийнятій учасниками Всесвітньої зустрічі на найвищому рівні зі сталого розвитку, що відбулася у Йоганнесбурзі 2002 року, було підкреслено: "Глибокий вододіл, що поділяє людське суспільство на багатих і бідних та розрив між розвиненими країнами та країнами, що розвиваються, який весь час збільшується, створюють серйозну загрозу для процвітання, безпеки та стабільності світу". До головних чинників, що "створюють серйозну загрозу сталому розвитку наших народів", разом з економічними та екологічними були віднесені такі глобальні проблеми як "хронічний голод; недостатнє харчування; іноземна окупація; збройні конфлікти; проблеми, пов'язані з незаконними наркотиками; організована злочинність; корупція; стихійні лиха; незаконний обіг зброї; торгівля людьми; тероризм; нетерпимість та підбурювання до расової, етнічної, релігійної та іншої ненависті; ксенофобія а також ендемічні, заразні та хронічні хвороби, включно ВІЛ/СНІД, малярія й туберкульоз" [3].

Таким чином, аналіз тенденцій розвитку та сучасний стан стійкого розвитку країн світу є актуальним та своєчасним.

Виклад основного матеріалу. Автором інноваційної економічної теорії сталого розвитку, системно висвітленої в монографії «Поza зростанням: економічна теорія сталого розвитку», є провідний дослідник економічних аспектів забруднення довкілля, колишній економіст Світового банку Герман Дейлі. Спираючись на визначення Комісії ООН та науковий аналіз, Г. Дейлі логічно тлумачить термін «сталий розвиток» як означення гармонійного, збалансованого, безконфліктного прогресу всієї земної цивілізації, груп країн (регіонів, субрегіонів), а також окремо взятих країн нашої планети за науково обґрунтованими планами (методами

системного підходу), коли в процесі неухильного інноваційного інтенсивного (а не екстенсивного) економічного розвитку країн одночасно позитивно вирішується комплекс питань щодо збереження довкілля, ліквідації експлуатації, бідності та дискримінації як кожної окремо взятої людини, так і цілих народів чи груп населення, у тому числі за етнічними, расовими чи статевими ознаками. Сталий розвиток – це керований розвиток. Основою його керованості є системний підхід та сучасні інформаційні технології, які дозволяють дуже швидко моделювати різні варіанти напрямків розвитку, з високою точністю прогнозувати їхні результати та вибрати найбільш оптимальний [4].

У світовій практиці при оцінці сталого розвитку країн використовують наступні індикатори: якість життя (економічні, екологічні, соціально-інституційні та ступеня гармонізації) та безпека життя. Сумарний ефект індикаторів становить індекс сталого розвитку.

У 2013 р. серед 113 країн світу найвищий рівень індексу сталого розвитку маюли Швейцарія, Швеція, Ісландія, Норвегія, Австралія і Фінляндія (2,922-2,892); найнижчий – Узбекистан, Нігерія, Зімбабве, Бангладеш, Пакистан (1,434-1,341). Країни СНД займають такі позиції у рейтингу – Росія – 54 місце з індексом – 1,990; Казахстан – 68 і 1,895; Україна – 70 і 1,883 відповідно (табл. 1).

Як свідчать проведені розрахунки за 2007-2013 рр. кращих результатів вдалось досягти таким країнам як Швейцарія, яка піднялася на 8 сходинок у рейтингу і підвищила індекс на 0,172, Швеції – на 3 і 0,045, Норвегії – на 4 і 0,062, Україні – на 1 і 0,075 відповідно.

Росія і Казахстан у рейтингу втратили 14 і 7 позицій, індекс знизився на 0,152 і 0,001 відповідно.

Позиції слабо розвинених країн погіршилися за рахунок збільшення кількості країн, які приймають участь у рейтингу.

В цілому розрив між розвиненими та слабо розвиненими країнами зростає. Якщо у 2007 р. лаг індексу сталого розвитку становив 1,273, то у 2013 р. – 1,581, тобто зріс на 0,308. Таке співвідношення погіршується унаслідок суттєвих змін в економічній, екологічній і соціальній політиці урядів країн.

Динаміка індексу сталого розвитку країн світу

Країни	Роки								Відхилення 2013р. від 2007р.	
	2013		2011		2009		2007			
	індекс	рейтинг	індекс	рейтинг	індекс	рейтинг	індекс	рейтинг	індекс	рейтинг
Швейцарія	2,922	1	2,790	7	2,805	7	2,750	9	0,172	+8
Швеція	2,916	2	2,873	2	2,843	3	2,871	5	0,045	+3
Ісландія	2,906	3	2,887	1	2,809	6	2,943	1	-0,037	-2
Норвегія	2,903	4	2,792	6	2,803	8	2,841	8	0,062	+4
Австралія	2,892	5	2,843	3	2,841	4	2,919	3	-0,027	-2
Фінляндія	2,892	6	2,814	4	2,850	1	2,936	2	-0,044	-4
Росія	1,990	54	2,096	50	2,202	40	2,142	40	-0,152	-14
Казахстан	1,895	68	1,962	60	1,813	76	1,896	61	-0,001	-7
Україна	1,883	70	1,836	69	1,894	71	1,808	71	0,075	+1
Узбекистан	1,434	109	1,438	103	1,507	100	1,516	101	-0,082	-8
Нігерія	1,408	110	1,447	102	1,423	104	1,515	102	-0,107	-8
Зімбабве	1,401	111	1,195	106	1,275	107	1,253	107	0,148	-4
Бангладеш	1,367	112	1,432	104	1,374	106	1,420	106	-0,053	-6
Пакистан	1,341	113	1,423	105	1,414	105	1,477	104	-0,136	-9

Поділ країн за рівнем розвитку на аграрні, аграрно-індустріальні, індустріальні та неіндустріальні (інформаційні) свідчить про значну невідповідність структур національних економік. Одні країни – використовують новітні (інноваційні) досягнення науки і техніки, інші – користуються ними після закінчення життєвого циклу технологій, товарів, послуг. Як результат США, Японія, Південна Корея, ЄС, Велика Британія за рівнем розвитку у декілька разів переважають більшість країн Африки, Азії, Латинської Америки.

Значний розрив у розвитку країн спричинений також процесами інтернаціоналізації і транснаціоналізації, рівнем розвитку та структурою національних економік тощо, що призводить до виникнення глобальних проблем.

Глобальні проблеми – це сукупність соціоприродних проблем, від вирішення яких залежить соціальний прогрес людства та збереження цивілізації. Це проблеми, які 1) стосуються не тільки окремих людей, а й всього людства; 2) не можуть бути вирішені окремими країнами, а потребують цілеспрямованих та організованих зусиль всього світового співтовариства; 3) тісно пов'язані одна з одною, охоплюють всі сторони життя людей, тому вимагають комплексного вирішення [5, с. 23].

Рівень розвитку національної економіки може визначатися за одним або кількома критеріями, наприклад:

- за показником "ВВП на душу населення": країни з високими (від 12196 дол. на рік), середніми (996-12195 дол. на рік) та низькими (менш ніж 995 дол. на рік) доходами;

- за індексом розвитку людського потенціалу (ІРЛП), що розраховується за методикою ООН: високорозвинуті (ІРЛП > 0,8), середньо- (ІРЛП = 0,5-0,8) та низькорозвинуті країни (ІРЛП < 0,5).

При підрахунку ІРЛП враховуються такі показники:

- середня тривалість життя населення;
- рівень грамотності дорослого населення країни (2/3 індексу) і сукупна частка учнів та студентів (1/3 індексу);
- рівень життя, оцінений через ВВП на душу населення за паритетом купівельної спроможності, у доларах США.

За індексом соціального та інституційного виміру кількісний розрив між першою та останньою (133) країною у 2013 р. становив 0,725 (у 6 разів); за індексом економічного виміру – 0,707 (у 4,4 рази); індексом екологічного виміру – 0,798 (у 7,7 раза); ступенем гармонізації – 0,465 (у 1,9 раза).

Приведені дані демонструють протилежний розвиток країн у порівнянні між собою. Принципи стійкого розвитку можна реалізувати

лише за умови системного і функціонального взаємозв'язку між усіма блоками (економічним, соціальним, демографічним, культурологічним, технологічним, технічним, транспортним, екологічним тощо) кожної цілісної геосоціосистеми. Вести розмову про стійкий розвиток у контексті вузькогалузевих підходів некоректно. Оскільки екологічна цілісність планети Земля і наростаючий економічний взаємозв'язок країн світового співтовариства роблять неможливим досягнення сталого розвитку в окремо взятих країнах чи регіонах планети, тому міжнародні аспекти діяльності в області реалізації ідеї сталого розвитку висувуються на перший план. Тому реалізація стратегії переходу до сталого розвитку неможлива, якщо людство буде нездатним домовитися в особі своїх лідерів більш ніж двісті держав, всіх народів і людей планети про те як краще вести свої справи, щоби майбутні покоління могли появитися і задовольнити свої життєві потреби на рівні з нинішніми [6, с. 23].

Висновки. Концепція сталого (стійкого) розвитку не може стати домінуючою у новому столітті, що пов'язано з великим лагом у розвитку розвинутих країн (індустріально-інформаційних та неоіндустріальних) та країнами, що розвиваються та слабо розвиненими. Друга і третя група країн використовують застрілі прототипи технологій, які більше 10 років тому були передані їм, в основному, через філії ТНК, зосереджені на їх території.

Погіршення ситуації в економіці, екології, соціальній сфері тощо, зумовлює низький рівень індексу сталого розвитку, що свідчить про неспроможність впровадження принципів сталого розвитку на території країн, що розвиваються та слабо розвиненими.

Тільки шляхом локальних трансформацій на місцевому, регіональному та національному рівнях можна покращити ситуацію, але без допомоги іноземних країн та міжнародних організацій досягти, в одиночку, високих результатів досить важко.

Таким чином, тільки спільна, узгоджена взаємодія між урядами країн різних груп дасть можливість підвищити рівень життя населення країни, оптимізувати структуру національних економік, покращити інвестиційну привабливість країн, впроваджувати інноваційні техніку і технології у виробництво, якість продукції, що виробляється тощо.

З іншого боку, уряди провідних країн досягають високих екологічних, економічних та соціальних результатів на своїх теренах, нехтуючи при цьому даними стандартами приймаючих країн, вивозячи грошовий капітал, не удосконалюючи роботу у даних напрямках.

Бібліографічний список: 1. Гринів Л.С. Екологічно збалансована економіка: проблеми теорії: монографія / Л.С. Гринів. – Львів: ЛНУ ім. І.Франка, 2001. – 240 с. 2. Грицик В. Екологія довкілля. Охорона природи: навч. посібник / В. Грицик, Ю. Канарський, Я. Бедрій. – К.: Кондор, 2009. – 292 с. 3. Декларація та план виконання рішень Всесвітньої зустрічі на вищому рівні зі сталого розвитку. 26 серпня – 4 вересня 2002 року. Йоганнесбург, Південна Африка / 2-ге вид. – К.: ПРООН/МПВСР, 2007. – С. 13-14. 4. Коробко Б. Енергетика та сталий розвиток: буклет / Б. Коробко. – К.: ВЕГО «Мама-86», 2007. – 44 с. 5. Сталий розвиток суспільства: навч. посіб. / А. Садовенко, Л. Масловська, В. Середа, Т. Тимочко. – 2 вид. – К., 2011. – 392 с. 6. Стратегия и проблемы устойчивого развития России в XXI веке. – М.: Экономика, 2002. – 414 с.

Захарченко О.В. Оцінка та проблеми сталого розвитку у світі. Визначено основні проблеми у світі, що ведуть до погіршення складових сталого розвитку. Досліджено рейтинг та значення індексу сталого розвитку країн світу та їх характеристику. З'ясовано, що лаг у розвитку розвинених та країн, що розвиваються, призводить до проблем у глобальному масштабі.

Zakharchenko O. Assessment and problems of sustainable development in the world. The main problems in the world, leading to a deterioration of the components of sustainable development. Rating studied and the index of sustainable development of countries and their characteristics. It was found that the lag in the development of developed and developing countries, leading to problems on a global scale.